



Bulyáki Ildikó

*Mozaikok a magyar
történelemből - 1956. (I.)*

Országismeret: Társadalom és természet

A2 szint

Ha Budapest belvárosában sétálunk, még ma is láthatunk olyan épületeket, amelyeken lövések nyomai vannak. Milyen tragikus eseményekről mesélnek ezek a régi, romos épületek? Talán nem mindenki tudja, hogy ezek nem a második világháború, hanem az 1956-os forradalom és szabadságharc harcainak a nyomai. Nehéz elhinni, de nem a régmúlt eseményeiről beszélünk, hiszen sokan még ma is élnek, azok közül, akik részt vettek benne. Ezek az épületek emlékeztetnek minket a múltra, amelyet a magyar társadalom még nem zárt le teljesen. A költő Faludy György, aki a forradalom napjaiban elhagyta az országot, pontosan kifejezi az "1956, te csillag" című versében, hogy a forradalom mennyire itt él még közöttünk.

1956-ot több dolog kifejezi számunkra, amelyek jelképesen mesélnek a forradalomról. A lyukas nemzeti zászló, amelyből kivágták a kommunista címert ugyanúgy jelkép, mint a régebbi Kossuth címer. A hatalmas vörös csillag és a Sztálin szobor az elnyomó hatalomra, míg a bazaltkő emlékmű a barrikádokra és az emberek összefogására emlékeztet. Budapesten az 56-osok terén áll egy nagy emlékmű, amelyről ugyanúgy viták folynak, mint 1956 történelmi megítéléséről.

Nézzük meg, milyen történelmi események vezettek az 1956-os forradalomhoz.

A második világháború után Európa két részre szakadt: a nyugat-európai részre az Amerikai Egyesült Államok vezetésével és a kelet-európai részre a Szovjetunió vezetésével. Magyarország a kommunista szovjet blokk része lett. Ez azt jelentette, hogy megakadtak a demokratikus folyamatok, és a Szovjetunió diktatórikus kommunista rendszerét kényszerítette az országra. 1948-ra felszámolták a többpártrendszert, a demokratikus intézményeket, és a kommunista párt vezetésével (amelynek ekkor a neve Magyar Dolgozók pártja lett) létrejött az egypárti diktatúra. A kommunista párt első embere Rákosi Mátyás volt, róla ezt a korszakot Rákosi-korszaknak nevezzük. Rákosi Mátyás teljes mértékben átvette a Szovjetunió rendszerét, amelyet Sztálin irányított ekkor.

Hogyan tudták elfogadni az emberek ezeket a változásokat? Volt egy jól ismert és sokat használt kommunista technika, a szalámi-taktika. Ezzel a módszerrel megnehezítették a többi párt munkáját például úgy, hogy kommunista ügynökök épültek be a szervezetükbe, és problémákat okoztak ott, valamint a vezetőikről hamis, negatív híreket terjesztettek. Így ezek a pártok meggyengültek, és végül megszűntek.

A kommunista államokban diktatórikus eszközökkel kormányoztak, amelyhez felhasználták a terror eszközeit. A Rákosi-korszakban létrehozták az Államvédelmi Hatóságot, vagyis egy olyan politikai rendőrséget, amely számtalan módon beavatkozhatott az emberek életébe: például bárkit letartóztathatott, aki veszélyt jelenthetett a rendszer számára. Senki nem érezhette magát biztonságban ebben a világban. Legjobban az arisztokrácia és a középosztály tagjainak kellett félni, de nagyon sok paraszt és munkás is börtönbe került. Több internálótábor is működött az országban, amiről az emberek többsége nem is tudott. Itt a foglyok szörnyű körülmények között éltek, és a legtöbben már soha nem tértek haza. A legnagyobb a recski internálótábor volt, ahol a rabok kőbányákban dolgoztak egész nap, miközben alig jutottak ételhez, és állandóan kínozták őket (az örök ezt az instrukciót kapták: "Ne csak őrizd, gyűlöld is!").

A kommunista rendszerekben az ipari termelés központi szerepet kapott, akkor is, ha az ország adottságai nem voltak ehhez megfelelőek, és a cél a kapitalista országok megelőzése volt valamint a hidegháborús fegyverkezés. A jelszó az volt, hogy Magyarország a "vas és acél országa" lesz. Propagandafilmeikkel és munkaversenyekkel próbálták népszerűsíteni a gyári munkát. Átvették a szovjet sztahanovista mozgalom példáját, amely szerint a legjobb munkások kétszáz (de néha

ezer!) százalékot teljesítettek a termelésben. A mezőgazdaságra nem fordítottak sok figyelmet, és a parasztok általában ellenálltak a kommunizmus eszméjének. Mégis elkezdődött a kollektivizálás, vagyis a parasztoktól elvették a földjüket, és termelőségüket kényszerítették őket. Emellett az állam minden tartalék élelmiszerüket elvette, ahogy akkor mondták "lesöpörték a padlást", amit azzal indokoltak, hogy az államnak fizetni kell a második világháborús jóvátételeket a győztes hatalmaknak. Tilos volt például disznót vágni. Ha egy paraszt kicsit gazdagabb volt, a rendszer ellensége volt. Őket hívták kulákoknak. A diktatúrákban általában jellemző a személyi kultusz, vagyis az ország vezetőjének túlzott tisztelete, ünneplése, amit az állam kényszerít ki a propagandájával. Rákosi Mátyás a párt és az állam első embere volt, Sztálin legjobb tanítványa, személyét nem lehetett kritizálni, csak dicsérni. Ezt az időszakot mutatja be satirikusan és sok humorral "A tanú" című film, amely 1969-ben készült, de csak egy évtizeddel később jelenhetett meg a mozikban.

Az irracionális gazdaságpolitika egyik extrém gondolata volt a kommunista országokban, hogy nem szabad semmilyen mezőgazdasági terméket importálni, hanem mindent meg kell termelni otthon. Így Magyarországon mediterrán és trópusi növényeket kezdtek termesztetni, amelyek egyáltalán nem tudtak alkalmazkodni a hazai éghajlathoz. Mégis több évig próbálkoztak citrom, narancs vagy gyapottermesztéssel nagy területen, ugyanakkor sokszor nem volt elég búza az országban.

A Rákosi-korszak közepén, 1950-ben írta Illyés Gyula, "Egy mondat a zsarnokságról" című versét, amely egy hosszú körmondat arról, hogyan terjedt el a zsarnokság szelleme a közéletben és a magánéletben. A vers természetesen nem jelenhetett meg abban az időben, csak az 1956-os forradalom napjaiban terjesztették. Később külföldön adták ki, olyan magyarok, akik elmenekültek az országból, valamint megjelentették a költő hangfelvételét is a versről.

1953-ban Sztálin halála fordulópontra volt a Szovjetunió és a szocialista országok történetében. Az új politikai vezetés kritizálta a régit, túl szigorúnak és hibásnak tartotta azt, így a diktatúra kegyetlenkedései csökkentek. Magyarországon is véget ért a Rákosi-rendszer. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy Rákosi Mátyás pártelnöki pozíciójában maradt, de a miniszterelnöki széket Nagy Imre vette át, aki reformpolitikát folytatott. A következő időszakban Rákosi ismét a politikai élet központjába került, de már nem tudta megállítani a változásokat. Végül a szovjet vezetés a Szovjetunióba rendelte, ahonnan már sohasem térhetett vissza Magyarországra. Ekkor már sokan kritizálták a rendszert, és létrehoztak egy ellenzéki csoportosulást, a Petőfi-kört. A politikai vezetés változását mutatta, hogy 1956-ban újra temették Rajk László volt belügyminisztert, akit a Rákosi korszakban koholt vádak alapján kivégeztek. Ezen a nyáron munkásfelkelés volt Lengyelországban, aminek hatására októberben a lengyel kommunista párt elismerte a hibáit, és reformokat hirdetett. A magyar-lengyel barátság mindig erős volt a történelem során, ezért a magyar diákság Budapesten gyűlést hirdetett a szolidaritása kifejezésére. A gyűlés helyszíne a Petőfi szobor és a Bem tér lett, nem véletlenül, ezzel 1848/49 magyar és lengyel hőseire emlékeztek.

A békés tüntetést október 23-án szervezték az egyetemi diákok és állampolgárok részvételével. Az egyetemisták szövetsége (MEFESZ) egy 16 pontos listát adott ki, amelyben többek között követelte a szövet csapatok kivonását Magyarországról, a Rákosi-rendszer politikusainak felelősségrevonását, Nagy Imre vezetésével új kormány felállítását, új választások kiírását valamint a Rákosi-címer helyett a Kossuth-címer visszaállítását. A tüntetők a Petőfi szobornál meghallgatták a Nemzeti dalt és a 16 pontot, majd a Bem térről a Parlament elé mentek, ahol Nagy Imre rövid beszédet mondott. A nap szimbolikus eseménye volt a Sztálin-szobor ledöntése. Közben az emberek nagy része a rádió épülete elé ment, és a céljuk a rádió bevétele volt, mivel a valós híreket akarták hallani végre, nem a propagandát. Itt történt az első puskalövés, ugyanis az ÁVH belelőtt a tömegbe. Többen meghaltak és megsérültek, de a rádiót hajnalra sikerült elfoglalni.

A Sztálin szobor a rendszert jelképezte, és ledöntése spontán meg is történt a forradalom első napján. Sztálin a Szovjetunió első embere volt, rettegetek tőle, és istenítték őt, minden kommunista vezér példaképe volt. Természetesen Rákosi Máttyás is mindenben utánozni próbálta őt, és tiszteletére monumentális szobrot emelt. A helyszín a mai Ötvenhatosok tere volt, a Hősök tere szomszédságában, ahol a szobor mellett egy felvonulási teret terveztek a hivatalos ünnepek számára. A szobor 1951-re készült el, és a talapzattal együtt 18 méter magas volt. 1956. október 23-án este a tömegeknek több órás próbálkozás után sikerült a szobrot ledönteni, amelyet aztán apró darabokra vágtak, és szétverték. Csak a csizmái maradtak a talapzaton egy ideig, ezért a budapestiek sokáig Csizma térnek hívták a teret. A forradalom leverése után a szobor helyén dísztribünt építettek, ahonnan a párt és az állam vezetői integettek állami ünnepek alkalmával.

A lyukas nemzeti zászlót, amelynek közepén eredetileg az állami címer volt, biztosan mindenki látta már, aki korabeli filmfelvételt nézett az 56-os eseményekről. 1949-ben Magyarországnak új, kommunista alkotmánya lett, amellyel együtt egy új, kommunista címert is létrehoztak. Ezt a címet Rákosi-címernek is hívták, mivel nem vette figyelembe az ország hagyományait, és a sztálini Szovjetunió kommunista címerét utánozta. Október 23-a egyik legszebb pillanata volt, amikor a tüntetők kivágták a címet a zászlóból, mivel azt szimbolizálta, hogy a magyar nép megszabadulhat a kommunista elnyomástól. Helyette a Kossuth-címer lett az új állami címer. A Kossuth-címer az 1848/49-es forradalom és szabadságharc során jött létre, amikor 1849-ben Kossuth Lajos kikiáltotta a Habsburg-ház trónfosztását és az ország függetlenségét. Így a köztársasági államforma és a nemzeti függetlenség szimbóluma lett.

A szovjet vezetés úgy látta, hogy ellenforradalmi lázadás történt, ezért a forradalom második napjára fegyveres harc alakult ki a felkelők és a szovjet hadsereg között. Szovjet tankok jelentek meg Budapest utcáin, a felkelők pedig a laktanyákból szereztek fegyvereket, valamint Molotov-koktélokot készítettek. Néha úgy tűnt, az embereknek sikerül meggyőzni az orosz kiskatonákat, hogy egy oldalon állnak, és barátkozás kezdődött a két fél között. Sajnos ez nem tartott sokáig. Október 25-én az emberek ismét a Parlament előtt tüntettek, amikor valahonnan belelőttek a tömegbe, és a lövöldözés során több száz ember halálát okozták. A mai napig nem lehet biztosan tudni, ki adott tűzparancsot, honnan lőttek, és pontosan hány ember halt meg. A legvalószínűbb, hogy a Földművelésügyi Minisztériumból ávós tisztek kezdtek lőni. Az eseményt később "véres csütörtök"-nek nevezték el, és a Kossuth tér közepén egy jelképes sírt, valamint a minisztérium falán 74 szimbolikus golyónyomot helyeztek el, mivel ennyi áldozatot ismerünk név szerint.

A főváros mellett a nagyobb városokban is tüntetések kezdődtek. A katonaság legtöbb helyszínén átállt a tüntetők oldalára, de voltak sajnos tragikus kivételek: Mosonmagyaróváron a katonaság belelőtt a tömegbe, több mint százán meghaltak. A budapesti felkelőcsoportok a város több részén sikeresen visszaverték a szovjet támadásokat. Nagy siker volt, hogy Nagy Imre vezetésével koalíciós kormány alakult. Több kommunista vezető Moszkvába menekült, a szovjet csapatok kivonultak Budapestről, és úgy tűnt Magyarország képes lesz kiharcolni szabadságát. A kormány célja volt a szovjet csapatok teljes kivonása az ország területéről, többpártrendszer bevezetése, szabad választások megrendezése és a szovjet bloktól független semleges ország.

A forradalom jellegzetessége volt, hogy Budapesten nagyrészt tizenéves fiúk harcoltak. Őket hívta a köznyelv pesti srácoknak. A leghíresebb csoportjuk a Corvin-közben harcolt, amelynek emlékét most szobor őrzi ott. A pesti srácok kézfegyvereket, a tankok ellen pedig Molotov-koktélokot használtak. Ők voltak a forradalom legfiatalabb hősei. Érdekesség, hogy Olaszországban tíz évvel a forradalom bukása után dalt írtak a pesti srácokról, és ez a dal lett a római Lazio futballcsapatának indulója, amelyet ma is énekelnek a szurkolók.

Egy másik zenei érdekesség a forradalom és Beethoven Egmont nyitánya közti kapcsolat. Aki már

látott korabeli filmfelvételeket 1956-ról, észrevehette, hogy általában az Egmont nyitányt hallani a háttérben. Ennek oka, hogy az új, forradalmi Kossuth Rádió a Parlament épületében tudott működni, ahol nem rendelkezett sok technikai eszközzel, és csak kevés zenei anyaga volt. Ezek közül az Egmont nyitány tűnt a legmegfelelőbbnek, ezért sokszor játszották. Az új rádió megalakulásának napján a köszöntőt Örkény István író mondta el, aki így kezdte beszédét: "Hazudtunk éjjel, hazudtunk nappal, hazudtunk minden hullámhosszon." Ezzel a korábbi gyakorlatra utalt. Azóta ez a mondat szállóige lett a magyar politikai közéletben.

Sajnos a következő napokban elszállt a győzelem reménye. A nemzetközi politikában ebben az időben alakult ki a szuezi válság, amely a szovjetbarát Egyiptom valamint Anglia és Franciaország között bontakozott ki a Szezi-csatorna birtoklásáért. A válság hamarosan kiszélesedett, és az USA és a Szovjetunió közti konfliktus lett. Ez elvonta a nemzetközi figyelmet a magyarországi eseményekről. A hidegháború idején a két nagyhatalom közti egyensúly a béke feltétele volt, és a Szovjetunió nem akart két fronton harcolni. Ezért amikor a helyzet megoldódott Szeznél, a szovjet vezetés figyelmét a magyar problémára fordíthatta, vagyis támadást indíthatott Magyarország ellen. November 4-én Nagy Imre rövid rádióbeszédben jelentette be a hírt az ország és a világ közvéleményének. A Magyar Írószövetség segélykérő kiáltása is többször felhangzott a rádióban több nyelven a "világ minden írójához, tudósához", hiába.

A szovjet hadsereg hatalmas erővel támadott szárazföldön és levegőben. Megszállták a repülőtereket, bevonultak a vidéki városokba, és szétlőtték Budapest belvárosát. Sokkal nagyobb pusztítást okoztak a fővárosban, mint ami a második világháborúban történt. A reménytelen harc november 4-11-e között folyt. Közben a szovjetek megbízták Kádár Jánost új kormány alakításával, amely mindenben a szovjet utasításokat követte, vagyis bábkormány volt. Nagy Imre kormányát pedig hivatalosan felmentették. Nagy Imréék a jugoszláv nagykövetségre menekültek, ahol csak rövid ideig maradhattak, és végül szovjet fogságba kerültek. Nagy Imre ebben a veszélyes helyzetben sem akart lemondani kormányfői pozíciójáról.

A forradalom leverése után elkezdődött a véres megtorlás. A harcokban több mint 3500 felkelő halt meg, 1956 decemberétől még legalább 229 embert végeztek ki, és 20 ezer forradalmárt zártak börtönbe. Hosszú fogvatartás és tárgyalások után ítéletet hoztak Nagy Imre és társai koncepció perében is: 1958. június 16-án kivégezték Nagy Imre miniszterelnököt, Maléter Pál honvédelmi minisztert és Gimes Miklós újságírót, a Nagy Imre kormány egyik vezéralakját.

1956 és 57 folyamán kb. 200 ezer ember menekült el az országból a reménytelen helyzet vagy a félelem miatt. A többség fiatal, jól képzett ember volt, elsősorban férfiak. Ausztriában táborokba vitték őket, ahonnan hosszú várakozás után továbbmehettek. Szívesen fogadták őket nyugaton: sokan valamelyik nyugat-európai országba mentek, de a legtöbben az Egyesült Államokban vagy Kanadában telepedtek le. Hiányuk hosszú távon is jelentős veszteség maradt Magyarország számára. A rendszerváltáskor, 1989-ben sokan hazatértek, mert szülőföldjükön akartak meghalni. A diktatúrákban soha nincs szólásszabadság, a rendszert nem lehet kritizálni. Magyarországon rövid időn belül két diktatúra követte egymást, hiszen a második világháború végén jobboldali nyilashatalom jött létre, amit a háború után hamarosan a kommunista rendszer követett. Mindszenty József esztergomi érsek, hercegprímás mindkét diktatúrát kritizálta, és mindkét hatalom börtönbe is zárta. A Rákosi rendszer idején koncepció perben élete végéig börtönbüntetésre ítélték, de a forradalom napjaiban a tüntetők kiszabadították a börtönből. A bukás után az Egyesült Államok budapesti nagykövetségére menekült, ahol 14 évig élt. Ezután elhagyta az országot, és végül Bécsben halt meg.

A forradalom után Kádár János és a magyar politikai elit tanult a múlt hibáiból, és próbált jobb életet biztosítani az embereknek. Az, hogy mi történt 1956-ban tabu téma volt, amiről nem nagyon lehetett beszélni. A hivatalos álláspont az volt, hogy ellenforradalom volt, amelynek célja

a munkásosztály hatalmának a megdöntése volt. Csak 1989-ben, a politikai rendszerváltás idején történt meg az események újraértékelése, és nevezték először népfelkelésnek 1956-ot. Nagy politikai esemény volt a rendszerváltás történetében Nagy Imre és mártírtársai ünnepélyes újratemetése. A teljes nemzeti konszenzusról azonban még nem beszélhetünk.



Készült a

Curso de
Húngaro
USP

oktatóprogram keretében, a



finanszírozásával, a



megvalósításában.

